

Retningslinjer for Neuropsykologiske Undersøgelser

– specielt med hensyn til test

**Dansk Psykolog Forening
2001**

Retningslinjer for Neuropsykologiske Undersøgelser
– specielt med hensyn til test

Udarbejdet af Selskabet Danske Neuropsykologer

Dansk Psykolog Forening 2001

Tryk: elbo grafisk

Layout: Thorup Grafik

Retningslinjer for Neuropsykologiske Undersøgelser

– specielt med hensyn til test

1. INDLEDNING

Der har i de senere år været stor interesse for etiske aspekter ved psykologers arbejde, ikke mindst i forbindelse med brug af test. I 1998 tilsluttede Dansk Psykolog Forening sig de etiske principper for nordiske psykologer, som alle danske psykologer herefter er underlagt. Foreningen udgav i 2000 disse principper. Samme år udgav Foreningen "Retningslinjer for brug af test i erhvervslivet".

Også inden for neuropsykologi har der fra forskellig side været yttret ønske om retningslinjer for undersøgelser, herunder anvendelse af test, og for udformning af neuropsykologiske erklæringer. Man har også erkendt et behov for forholdsregler imod at anvende neuropsykologiske rapporter i sammenhænge, der ikke var forudsat i undersøgelsens oprindelige problemstilling.

Selskabet Danske Neuropsykologer nedsatte derfor i 1997 en arbejdsgruppe med den opgave at udarbejde retningslinjer for brugen af test i neuropsykologiske undersøgelser og anbefalinger vedrørende rekvirenters benyttelse af resultater fra disse undersøgelser. Gruppens arbejde og en efterfølgende kulegravning i Selskabet Danske Neuropsykologer og Dansk Psykolog Forening mundede ud i den aktuelle vejledning.

Retningslinjerne henvender sig til både psykologer og rekvirenter af neuropsykologiske undersøgelser og er godkendt af såvel Selskabets bestyrelse som Foreningens forretningsudvalg.

I retningslinjerne beskrives, hvordan ansvarlighed og god skik sikres ved neuropsykologiske undersøgelser, ved brug af test, vurdering af testresultater, rapportering af undersøgelser og ved brug af de neuropsykologiske rappor-

ter. Idet der således sættes fokus på brug af test, skal det indledningsvis understreges, at test aldrig bør stå alene, og at ikke alle neuropsykologiske undersøgelser indbefatter formel testning.

Retningslinjerne har en generel karakter; konkrete situationer kan medføre særlige etiske eller faglige overvejelser. I sådanne tilfælde tilrådes drøftelser med kolleger, og det kan være hensigtsmæssigt at henvende sig til Selskabets bestyrelse og Foreningens

etiknævn. Der henvises i øvrigt generelt til Psykolognævnet under Socialministeriet – se www.pn.sm.dk.

I arbejdet med retningslinjerne deltog både yngre psykologer og godkendte specialister i neuropsykologi. Arbejdsgruppen bestod af:

Annelise Smed (formand), København
Jette Kamp Johansen, Odense
Morten Kaufmann, Ålborg
Karin Nørgaard, København
Kim Rune, Næstved

2. DEN NEUROPSYKOLOGISKE UNDERSØGELSE

2.1. Formål

En neuropsykologisk undersøgelse foretages med henblik på at beskrive psykologiske funktioner med udgangspunkt i viden om sammenhænge mellem hjerneprocesser og psykologiske funktioner.

Undersøgelsen skal belyse såvel svagheder som stærke sider, og den kan omfatte en eller flere af de følgende problemstillinger:

- Beskrivelse af de aktuelle følger af en kendt hjerneskade eller hjerne sygdom.
- Differentialdiagnostik.
Neuropsykologens fund kan fx bidrage til skelnen mellem forskellige hjernelidelser eller mellem følgerne af en neurologisk skade/sygdom og forudgående psykologiske problemer.
- Vurdering af prognose og behandlingsmuligheder.
- Opstilling af plan for behandling/rehabilitering.

- Forløbsbeskrivelse.
Neuropsykologen følger bedring, stabilisering eller forringelse af funktioner, spontant forekommende eller som effekt af behandling.
- Vurdering af sociale følgervirkninger.
Fx overvejelser vedrørende erhvervssevne, behov for revalidering eller pension.
- Vurdering af varige mén.
Fx til brug for erstatningssager.

2.2. Indhold

Ved undersøgelsen belyses sådanne psykologiske funktioner, som er relevante for den aktuelle problemstilling. Det kan fx dreje sig om:

- Årvågenhed og evnen til at fokusere og flytte opmærksomheden.
- Motivation.
- Impulskontrol.
- Opfattelse og forståelse af sansesindtryk (perception).
- Orientering i tid og sted.

- Opfattelse af størrelsesforhold, rum og retning (spatiale funktioner).
- Finmotorik.
- Mentalt og motorisk tempo.
- Sproglig og ikke-sproglig kommunikation.
- Forskellige former for indlæring og hukommelse.
- Evnen til at tænke klart, se sammenhænge og skelne mellem væsentligt og uvæsentligt.
- Indsigt i egen situation, herunder sygdomserkendelse og forestillinger om fremtiden.
- Evnen til at lægge og gennemføre planer.
- Følelsesmæssige forhold såsom sindsstemning, angstfænomener, selvtillid og belastningstolerance.

2.3. Metoder

De fleste undersøgelser vedrører den aktuelle tilstand set i lyset af tidligere forhold (anamnese). Neuropsykologen benytter sig i den anledning, og med klientens eller dennes værges samtykke, bl.a. af:

- Journaler, specialisterklæringer og lignende.
- Samtaler med andre personer (pårørende, behandlere, arbejdsfæller mv.), som formodes at kunne bidrage med væsentlige oplysninger.
- Iagttagelser af klientens ydre fremtoning og adfærd, herunder kontaktevne, Kooperation, sygdomsindsigt og følelsesmæssige reaktioner.
- Psykologiske test, spørgeskemaer, rating scales mv.

3. DET ETISKE OG PROFESSIONELLE ANSVAR

Neuropsykologen skal opretholde et højt og tidssvarende fagligt niveau samt etiske standarder i overensstemmelse med de nordiske etiske principper for psykologer. I forbindelse med den neuropsykologiske undersøgelse skal psykologen således:

- Kende alle love af betydning for området, fx 1) Lov om psykologer m.v. Lov nr. 494 af 30. juni 1993 (herunder regler om tavshedspligt) og 2) Forvaltningsloven. Lov nr. 571 af 19. december 1985.

- Have kendskab til aktuelle professionelle og etiske spørgsmål og debatter angående psykologiske undersøgelser.
- Arbejde inden for rammerne af forskningsbaseret viden og anden veldokumenteret erfaring.
- Sikre, at viden om brugen af den enkelte test er fyldestgørende og opdateret.
- Opretholde den fornødne rutine i administration, scoring og tolkning af testresultater.
- Være opmærksom på konsekvenser af brug af test og søge at afbøde utilsigtede følger.
- Sørg for, at den enkelte klient og eventuelle pårørende er relevant orienteret om baggrunden for brug af psykologiske prøver og om den aktuelle testning, samt i videst mulige omfang sikre klientens samtykke til undersøgelsen.
Særlige etiske overvejelser er forbundet med undersøgelser af personer, der ikke i fuld udstrækning kan svare for sig selv.

- Sikre klientens skriftlige tilladelse til at indhente og videregive oplysninger (jf. bestemmelser om tavshedspligt og aktindsigt).
- Formidle testresultater og tolkninger i et forståeligt sprog.
- Orienter om eksisterende klagemuligheder.

4. GOD SKIK VED NEURO-PSYKOLOGISK TESTNING

Neuropsykologiske testresultater er altid en del af et større hele, men det er altid psykologens selvstændige ansvar at:

4.1. Vurdere relevansen af testning:

- Sikre, at den grundlæggende problemstilling og de involverede parter interesser er ordentligt belyst.
- Vurdere klientens evne/vilje til at gennemføre en meningsfuld testning.
- Vurdere fordele og ulemper ved brug af test i forhold til andre informationskilder.

- Vurdere sandsynligheden for, at en testning kan resultere i afgørende nyt til belysning af problemstillingen.

4.2. Forberede testningen:

- Planlægge testningen, således at der tages hensyn både til klientens trivsel og samarbejdsevne og til det problem, der søges belyst.
- Sørge for passende lokaliteter i rolige omgivelser og eventuelle fornødne handicapfaciliteter og andre hjælpemidler.

4.3. Gennemføre testningen ansvarligt:

- Behandle klienten med respekt og agere på en sådan måde, at stressfølelse og nervøsitet minimeres.
- Sikre den bedst mulige kontakt, inden testningen påbegyndes.
- Give klare instrukser og sikre, at klienten forstår og husker anvisningerne.
- Være opmærksom på, om klienten reelt samvirker, og afbryde testningen, hvis det fornødne samarbejde ikke kan opnås.

- Sikre, at eventuelle andre tilstedeværende (fx pårørende, plejepersonale) ikke generer klienten eller på anden vis øver indflydelse på testningen.
- Omhyggeligt notere både kvantitative testresultater og andre bemærkelsesværdige træk i klientens arbejde med prøverne.
- Informere klienten om undersøgelsens udfald.

5. GOD SKIK VED VURDERING AF TESTRESULTATER

Neuropsykologen skal i sin analyse og fortolkning af kvalitative og kvantitative testresultater tilstræbe at opnå en sammenhængende og meningsfuld beskrivelse af såvel defekte som bevarede funktioner.

Tolkning af testresultater skal foregå med den størst mulige objektivitet og baseres på:

- Tidssvarende viden om testens konstruktion, gyldighed og pålidelighed i relation til problemstillingen.
- Brug af relevante referencematerialer og normer.

- Hensyntagen til alle sådanne demografiske og sociale forhold, som kan være af betydning for testpræstationerne, fx alder, køn, uddannelse, erhvervs erfaring og kulturel baggrund.
- Hensyntagen til skønnet primær begavelse og eventuelle forudgående forstyrrelser såsom dysleksi, indlæringsvanskeligheder eller opmærksomhedsproblemer.
- Hensyntagen til klientens tilstand i testsituationen, hvor bl.a. smerte, anspændthed, depression, træthed, motoriske eller sensoriske begrænsninger samt indtagelse af medicin eller rusmidler kan påvirke prøveresultaterne.
- Viden om klientens sygdomsudvikling eller tilskadekomst, herunder en eventuel hjerneskades lokalisation.
- Kendskab til aktuel, forskningsbaseret viden om, hvordan klientens sygdom eller skade kan forventes at påvirke de undersøgte funktioner.

6. GOD SKIK VED RAPPORTERING AF UNDER-SØGELSESRESULTATER

Undersøgelserapportens form er afhængig af, i hvilken sammenhæng og med hvilket formål undersøgelsen er foretaget.

Som regel omfatter den neuropsykologiske rapport såvel forhistorie som aktuelle forhold og overvejelser om fremtiden. Rapporten er oftest karakteriseret ved henvisning til flere kvalitativt forskellige former for oplysninger:

- Andre faggruppers og eventuelt andre psykologers undersøgelser og vurderinger.
- Klientens egen beskrivelse af tidligere og aktuelle helbredsmæssige og psykosociale forhold.
- Pårørendes beskrivelser af tidligere og aktuelle forhold.
- Psykologens kliniske indtryk af klienten under samtale og testning.
- Klientens arbejde med og præstationer i psykologiske prøver.
- Forskningsbaseret viden og systematiseret klinisk erfaring.

Det er god skik ved rapportering af neuropsykologiske undersøgelser at:

- Tydeligt anføre, med hvilket formål og med hvilket mandat undersøgelsen er udført.
- Benytte et sprog, der er tilpasset modtageren.
- Holde kvalitativt forskellige former for information klart adskilt.
Det bør fx klart fremgå, hvad der er patientens udsagn, og hvad der stammer fra sagsakterne. Det bør også fremgå, hvad der er faktisk information (observeret adfærd, testresultater mv.), og hvad der er fortolkninger.
- Kun medtage information, der er relevant i forbindelse med den aktuelle problemstilling.
- Anføre, hvilke test og eventuelt hvilken version der er anvendt.
- Angive testresultater i råscores. Supplerende afledte scores kan have værdi, hvis det klart oplyses, hvilket referencemateriale der er benyttet.
- Diskutere og konkludere med henvisning udelukkende til oplysninger, der er givet tidligere i rapporten.

7. GOD SKIK VED HÅNDTERING AF TESTMATERIALE

Testskemaer og andet prøvemateriale skal opbevares forsvarligt og bør ikke udleveres til ikke-psykologer.

8. BRUG AF BETEGNELSEN NEUROPSYKOLOG

Da titlen *psykolog* er beskyttet i henhold til Psykologloven af 1993, forudsættes det, at *neuropsykologen* er uddannet i psykologi på et universitet (herunder Danmarks Pædagogiske Universitet, tidligere Danmarks Lærerhøjskole) og er godkendt som psykolog.

Selskabet Danske Neuropsykologer anbefaler, at brug af titlen *neuropsykolog* p.t. forbeholdes psykologer:

- med en videregående uddannelse inden for feltet:
 - en dansk specialistuddannelse med godkendelse af Dansk Psykolog Forening (retningslinjer og krav kan rekvireres fra Dansk Psykolog Forening).
 - relevant specialistuddannelse eller klinisk erfaring i et andet land.

- som er i gang med en neuropsykologisk specialistuddannelse og aktuelt er beskæftiget og superviseret inden for det neuropsykologiske område:

a. under ansættelse på

- neurologisk eller neurokirurgisk afdeling, epilepsi-, sklerose- eller rehabiliteringshospital.
- neuropsykologisk genoptræningsinstitution.
- anden hospitalsafdeling eller institution med klart defineret neuropsykologfunktion.

b. eller som privatpraktiserende inden for området efter at have gennemført relevante dele af specialistuddannelsen.

9. NEUROPSYKOLOGISKE SPECIALISTERKLÆRINGER

Ved neuropsykologiske specialisterklæringer forstås juridisk bindende erklæringer til offentlige instanser, forsikringsselskaber eller lignende.

De neuropsykologiske erklæringer ligestilles principielt med speciallægeerklæringer, når de opfylder kravene i nærværende retningslinjer og udarbejdes af en kvalificeret neuropsykolog.

Ideelt skal neuropsykologiske erklæringer udarbejdes enten af en godkendt specialist eller af en psykolog under supervision af en specialist, som kontraherer erklæringen (jf. praksis for lægelige specialisterklæringer). Antallet af godkendte specialister i neuropsykologi svarer imidlertid endnu ikke til det faktiske behov, og Selskabet Danske Neuropsykologer anbefaler derfor, at rekvirenter i den aktuelle overgangsperiode også henvender sig til ikke-færdiguddannede neuropsykologer som defineret under punkt 8 – dvs. psykologer, der aktuelt er under specialistuddannelse, modtager supervision og har ansættelse i en neuropsykologisk funktion eller er privatpraktiserende efter relevante ansættelsesforhold.

10. GOD SKIK VED ANVENDELSE AF NEUROPSYKOLOGISKE RAPPORTER

Det påhviler rekvirenten:

- At sikre, at kun undersøgelser udført af sagkyndige indgår i grundlaget for beslutninger.

- Kun at inddrage neuropsykologiske undersøgelsesresultater, som er aktuelle i forhold til problemstillingen.

Neuropsykologiske funktionstab eller -forstyrrelser forandres ofte over tid. Kun en aktuel undersøgelse kan beskrive aktuel funktion og belyse eventuel bedring eller forværring af en tilstand.

- At sikre, at neuropsykologiske rapporter kun anvendes til brug for den problemstilling, de belyser.

Hvor der er indhentet oplysninger om neuropsykologiske undersøgelser udført med et bestemt formål, har myndigheden ansvar for, at undersøgelsesresultaterne ikke misbruges til andre formål. Således er

det fx uacceptabelt, hvis vurderinger, som er foretaget i et behandlingsforløb, information indsamlet i forbindelse med civile søgsmål eller undersøgelser foretaget i forskningsøjemed bliver anvendt ved en bedømmelse af erhvervs-evne.

I tilfælde af tvivl om en undersøgelses gyldighed bør undersøgeren kontaktes.

Det anbefales, at myndigheder og andre rekvirenter af neuropsykologiske erklæringer beskikker en neuropsykologisk konsulent, som ved behov kan vurdere rapporters kvalitet og relevans – svarende til de lægelige konsulenters hverv.